

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA OMBUDSMAN INSTITUTINING KONSTITUTSIYAVIY MAQOMI VA UNING AHAMIYATI

Muxammadiyev Jamshid Ilhom o'g'li

Toshkent davlat yuridik universiteti davlat boshqaruvi huquqi yo'nalishi
magistranti

thejamshid0205@gmail.com

Kirish

O'zbekiston Respublikasida inson huquqlarini himoya qilish tizimining muhim tarkibiy qismi sifatida **Oliy Majlisning Inson huquqlari bo'yicha vakili — Ombudsman** instituti alohida o'rin tutadi. Ushbu institut 1995-yilda tashkil etilgan bo'lib, Markaziy Osiyoda Ombudsman institutini birinchi joriy etgan davlat sifatida O'zbekiston tarixiy ahamiyatga ega bo'ldi.

Ombudsman faoliyati "**Oliy Majlisning Inson huquqlari bo'yicha vakili (Ombudsman) to'g'risida**"gi Qonun (1997-yil 24-aprel) bilan tartibga solinadi. 2023-yilgi **yangi tahrirdagi Konstitutsiyada** esa Ombudsman maqomi konstitutsiyaviy darajaga ko'tarildi (98-modda).

Ombudsman institutining maqsadi va vazifalari

Ombudsman institutining asosiy maqsadi – fuqarolarning buzilgan huquq va erkinliklarini tiklash, ularni davlat organlari va mansabdor shaxslarning noqonuniy harakatlaridan himoya qilishdir. Qonun asosida Ombudsman quyidagi vakolatlarga ega:

- fuqaro va tashkilotlarning murojaatlarini ko'rib chiqish;
- davlat organlari faoliyatini monitoring qilish;
- inson huquqlarini buzgan mansabdor shaxslar bo'yicha tegishli organlarga ta'sir choralarini qo'llashni so'rash;
- huquqiy targ'ibot va ta'lim sohasida ishtirok etish;

- xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikni rivojlantirish.

Ombudsman faoliyati parlament nazorati institutining muhim shakli bo'lib, u davlat hokimiyati tarmoqlari o'rtasida muvozanatni saqlashga xizmat qiladi.

O'zbekiston Ombudsmani faoliyatining amaliy yo'nalishlari

Ombudsman inson huquqlarining barcha turlarini himoya qilishda faol ishtirok etadi. Jumladan: jinoiy jazoni ijro etish muassasalarida inson huquqlari holatini o'rganish ayollar va bolalar huquqlarini himoya qilish bo'yicha maxsus monitoringlar o'tkazish; sud tizimi va ijro jarayonlarida huquqbuzarliklarni aniqlash; nogironligi bo'lgan shaxslar huquqlarini himoya qilish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish. Masalan, 2023-yilda Ombudsman instituti tomonidan 16 mingdan ortiq murojaat ko'rib chiqilgan, ularning katta qismi fuqarolarning ijtimoiy va mulkiy huquqlarini tiklash bilan bog'liq bo'lgan (manba: Ombudsman yillik hisobot, 2023).

Shuningdek, Bolalar huquqlari bo'yicha vakil (Bolalar Ombudsmani) bilan hamkorlikda voyaga yetmaganlar bilan bog'liq huquqbuzarliklarning oldini olish va bolalar muhofazasini kuchaytirish borasida qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Ombudsman faoliyatining xalqaro standartlar bilan uyg'unligi

O'zbekiston Ombudsmani faoliyati BMTning **"Parij prinsiplari"** (1993-yil)ga muvofiq tashkil etilgan. Ushbu prinsiplar milliy inson huquqlari institutlarining mustaqilligi, ochiqligi va samaradorligini belgilaydi.

So'nggi yillarda Ombudsman xalqaro maydonda faol ishtirok etmoqda — u Osiyo Ombudsmanlar assotsiatsiyasi va Yevropa Ombudsmanlar tarmog'i a'zosi hisoblanadi. Bu esa inson huquqlarini himoya qilish bo'yicha xalqaro tajriba almashinuvi uchun keng imkoniyat yaratmoqda.

Faoliyatni takomillashtirish yo'nalishlari

Ombudsman instituti faoliyatida ijobiy o'zgarishlarga qaramay, ayrim muammolar hamon mavjud:

- Ombudsman tavsiyalarining majburiy kuchga ega emasligi;
- Hududiy vakilliklar faoliyatining resurs yetishmovchiligi;
- Fuqarolik jamiyati bilan hamkorlik darajasini oshirish zarurati.

Kelgusida ushbu institutning konstitutsiyaviy maqomidan kelib chiqib, ularning huquqiy mustaqilligi, moliyaviy barqarorligi va nazorat vakolatlarini kengaytirish maqsadga muvofiqdir.

O'zbekiston Ombudsmani faoliyatining shakllanishi va rivojlanish bosqichlari

O'zbekiston Respublikasida Ombudsman instituti 1995-yil 23-fevralda tashkil etilgan. Bu Markaziy Osiyoda ilk Ombudsman tizimlaridan biri bo'lib, mustaqil O'zbekistonning inson huquqlarini himoya qilish sohasidagi muhim qadami bo'lgan.

1997-yilda "Oliy Majlisning Inson huquqlari bo'yicha vakili (Ombudsman) to'g'risida"gi Qonun qabul qilinib, mazkur institutning huquqiy asoslari, vakolatlari va faoliyat mexanizmlari belgilandi.

Dastlab Ombudsman faoliyati parlament huzuridagi mustaqil organ sifatida tashkil etilgan, keyinchalik esa uning hududiy vakilliklari (viloyatlarda) yo'lga qo'yildi.

Huquqiy asoslar

Ombudsman faoliyatining konstitutsiyaviy va qonunchilik asoslari quyidagi hujjatlarda mustahkamlangan:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (2023-yil tahriri) — 98-modda: "Oliy Majlisning Inson huquqlari bo'yicha vakili inson huquqlari va erkinliklarini

himoya qilishni ta'minlaydi.” Bu modda Ombudsman maqomini konstitutsiyaviy institut darajasiga ko'tardi.

2. “Oliy Majlisning Inson huquqlari bo'yicha vakili (Ombudsman) to'g'risida”gi Qonun (1997-yil 24-aprel). Ushbu qonun 2021-yilda yangilangan tahrirda qabul qilinib, Ombudsmanning:

mustaqilligi, faoliyat prinsiplari (ochiqlik, adolatlilik, betaraflik), murojaatlar bilan ishlash tartibi, monitoring o'tkazish vakolati aniq belgilab qo'yilgan.

Xulosa

Ombudsman institutining faoliyati O'zbekiston Respublikasida inson huquqlarini ta'minlash tizimida muhim o'rin egallaydi. Uning konstitutsiyaviy maqomining mustahkamlanishi va amaliy samaradorligining oshishi demokratik huquqiy davlat qurilishining muhim kafolatlaridan biridir. Kelgusida Ombudsman faoliyatini yanada takomillashtirish, xalqaro tajribalarni keng joriy etish va fuqarolik jamiyati bilan hamkorlikni kuchaytirish orqali inson huquqlari himoyasining yangi bosqichiga erishish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (yangi tahrir). – Toshkent: “O'zbekiston”, 2023. – 80 b.
2. “Oliy Majlisning Inson huquqlari bo'yicha vakili (Ombudsman) to'g'risida”gi Qonun. – Toshkent: “Adolat”, 1997. – 25 b.
3. O'zbekiston Respublikasi Ombudsmani yillik hisobotlari. – Toshkent, 2023. – 40 b.
4. Xudoyberdiyev, B. A. *Inson huquqlarini himoya qilishning milliy tizimi: nazariya va amaliyot*. – Toshkent: TDYU nashriyoti, 2021. – 215 b.
5. BMT. *National Human Rights Institutions: The Paris Principles*. – New York: UN, 1993. – 12 b.